DOSSIER

LA DONA EN LA LITERATURA POPULAR DE LES TERRES DE L'EBRE

Josep-Sebastià Cid i Català

Ens plantegem en el treball que aquí presentem establir un perfil de les imatges de la dona en la literatura popular de les terres de l'Ebre català. Per portar-lo endavant partim bàsicament d'alguns treballs propis que ja hem tingut ocasió de presentar parcialment: l'*Aproximació al cançoner fluvial de l'Ebre* (ACF) i la *Compilació de cançoner de la Ribera d'Ebre (Recull de composicions de la Ribera d'Ebre a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya) (CCRE)*[1]. Com a material inèdit incorporem algunes mostres aplegades en els treballs que he realitzat amb alumnes de l'IES Julio Antonio i que formen part de l'arxiu de la institució (AIJA) Farem una lectura a partir bàsicament de les composicions curtes i afegirem algun esment al romancer i a algunes rondalles. La rondallística és un àmbit pràcticament inèdit, aquí en farem alguna referència, però el seu estudi depassaria el límits del present treball i ens caldrà esperar a posteriors ocasions, especialment pel que fa a les narracions de caire meravellós, que requereixen una perspectiva interpretativa específica.

1-LA PRIMERA INFANTESA

Alanyà (2003:261) ens mostra les dos lletres més conegudes i popularitzades cantades per les mares de la Terra Alta en gronxar el bressol o la criatura, una cançó per a un nen i la mateixa cançó adaptada per a nena:

1) N. És lo més bonic del món,
   sa mare l'estima molt
   i quan serà més gran
   les cistelles durà al forn.

2) N. És la més bonica del món,
   sa mare l'estima molt
   i quan serà més gran
   pastarà i anirà al forn.

Tots dos hauran de treballar, tanmateix es comença a perfilar una divisió de funcions que es veurà més accentuada en aquesta altra *innocent* cançoneta en què ja s'apunta el paper de comandament del noi i la funció simbolicodecorativa de la nena.

1 En podeu trobar referències a ***Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueres, I*** (1986), "Miscel·lània CERE", 5,6,7,8 (1987, 1988, 1989, 1991), que inclou les composicions de ***l'Aproximació al cançoner fluvial de l'Ebre,*** i a ***Composicions de la Ribera d'Ebre a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya,*** presentada al II Congrés Història i Territori a les comarques de la diòcesi de Tortosa (2006), que dóna notícia de la ***Compilació del Cançoner de la Ribera d'Ebre,*** que recull bàsicament romanços.

Un llaüt n'hi puja amb vela,
sense res no hi pot anar.
La Juanita per bandera
i Salvador per capità.

ACF, n. 100

Com acabem de veure en les cançons de la Terra Alta, la tradició remarca la força de l'estimació de la mare, que apareix com a factor protector davant d'un pare a qui queda assignat un valor de negació, com podem intuir en aquesta coneguda cançoneta que cantaven les noies tot jugant a la rotllana:

La lluna, la pruna,
vestida de dol,
sa mare la crida,
son pare no ho vol.

Alanyà 2003:267, també recull una variant que ens sembla menys estesa i que matisa l'afirmació anterior ja que inverteix el papers: *son pare la crida/ sa mare no ho vol.* L'autoritat paterna, negadora dels desitjos de les filles pot arribar a crueltats esfereïdores, que condueixen al crim execrable que ultrapassa fins i tot els límits d'una societat patriarcal. Un extrem, però, que confirma la supeditació a la figura de l'home - pare. Presentem una versió recollida a Miravet, en què en part es desdibuixa la ira paterna que trobem directament expressada en altres versions anteriors.

"La lluna, la pruna,
vestida de dol,
sa mare la crida,
son pare no ho vol."

Sota l'oliver oliva,
sota l'oliver està.
- A la plaça en ballen coques,
mare deixeu-m'hi anar.
- No hi vagis Catalineta,
que ton pare et pegarà.
- Tant si em pega com no em pega,
a la plaça vull anar.
Ja n'arriba son pare,
- On és la Catalineta?
- A la plaça a anar a ballar,
I ne'n lloguen dos criades,
per anar-la a buscar.
A la primera garrotada,
un sinyal li va dixar
Ja pugen dalt d'un quarto,
per acabar-la de matar.

AIJA. F:37

Com podríem veure en un repertori de variants, el pare a la fi es penjarà o serà penjat. Sobre la diferent funció de pare i mare en la tradició lírica remetem a Dronke (1978).

La diferència entre germans que s'apuntava en les cançons també es pot trobar en la rondallística. En la contalla *Canta, sarró* (Brull, 1984: 200-201) també coneguda com *En Jordiet i la Marieta* (AIJA, G:10). Veiem com els germans s'acosten a un cirerer. És el noi qui té el paper protagonista, serà el més actiu, el que s'enfila a l'arbre. Agafat pel captaire que el posa al sarró, la germana, que després sentirà la veueta del noi, ajudarà al seu alliberament, però en definitiva qui

assumirà les conseqüències de la malifeta serà l'homenet, que així es prepara en el camí de les responsabilitats. La noia ha quedat en segon terme:

> *El pobre Josepet, prim i esgrogueït, sortí de dins el sac i es va abraçar a la seva mare i prometé que no s'allunyaria mai més de casa sense permís dels pares.*

Si qui es troba en perill és la noia, haurà de vèncer el seu temor natural i trobarà un satisfet salvador. Recordem la coneguda cançoneta:

Si la barqueta es tombe,
nena, no tinguis por:
tira la canya a l'aigüe
i agafe't al timó.
ACF, n.94

2- LA XICA CASADORA
2.1. El sentiment amorós

És prou sabut que en la nostra societat tradicional la funció primordial de la dona s'acomplia en l'àmbit del matrimoni, beneït per les més altes instàncies de la religió, empara i fonament de l'ordre establert:

Santo Domingo de Rasquera
vós que esteu en aquest altar
guarde'm un xic ben guapo
per poder-m'hi casar.
AIJA, V:33

"Riba-roja està perduda;
la culpa la tenen les dones,
que en arribar als quinze anys
ja no saben dormir soles.
ACF, n.127"

Tanmateix, com ja s'intueix en la composició, els desitjos femenins tenien alguna que altra exigència que podríem qualificar de més terrenal. Aquesta emergència del desig, que es podia manifestar ben aviat, era vista negativament i podia arribar a desqualificar tot un col·lectiu, com podríem veure en un ampli repertori de variants locals:

Riba-roja està perduda;
la culpa la tenen les dones,
que en arribar als quinze anys
ja no saben dormir soles.
ACF, n.127

Especialment a través dels romanços, podem veure com el desig es reelabora en una sentimentalitat amorosa que culmina en el mal d'amors i a la fi en la mort per amor, com a expressió sublim d'un anhel que la lírica cortesana trobadoresca havia perfilat com a ideal amorós i que a través de les composicions populars va estendre un imaginari que repetit una i cent vegades a través de jocs i cançons regulava els impulsos femenins.

En serien exemples composicions com *Les tres ninetes* o el conegut romanç de *La presó de Lleida,* que hem pogut documentar a les nostres terres gràcies als materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya.

D'una forma més senzilla, però amb un lirisme que ens captiva, una de les corrandes de l'Ebre canta el dolç lligam del sentiment amorós femení:

Riu amunt i riu avall,
se'n va el cor i el cor me ve.
Riu amunt i riu avall,
Per un mosso llaüter
ACF, n.28

2. 2. Temps de festeig

Sovint se'ns ha dit que les noies havien d'estar a l'espera de les propostes, de les iniciatives masculines. Tot i així en la tradició del cançoner trobem referències a un paper actiu femení que atribueix a les noies una funció dominant, una expertesa en l'art de les relacions amoroses. Així, el noi, caçador d'amor, esdevé, potser subtilment, presa.

Les noies d'avui en dia
totes saben i allò més;
n'hi van seguint una guia
per poguer trobar promés.
ACF, n.59

Una barca pel riu baixa
i un llaüt ne puja amb vela,
que en saben de festejar
si els fadrins són a la guerra
AIJA, F:41

"A la vora del riu, mare
m'hai dixat el mocador.
Jo que me'n vai a busca'l
i trobo un festejador.
AIJA, C:14"

Aquest paper actiu de les festejadores es veu confirmat en les corrandes següents, que ens remeten també a la necessària col·laboració d'una dona - mare, comprensiva i confident d'amors. Un altre aspecte que anotem és que a través del cançoner podríem establir una geografia de l'amor i una relació d'espais de trobada amorosa entre els quals destacaríem el riu com a *locus amoenus* de la nostra tradició popular[2].

Mare, dixa-me-hi anar
a Alforja a plegar avellanes,
m'espere un jovenet
que és del poble Riudecanyes
ACF,n.155

A la vora del riu, mare
m'hai dixat el mocador.
Jo que me'n vai a busca'l
i trobo un festejador.
AIJA, C:14

No sempre, però, la iniciativa i la resolució és potestat femenina.

Totes les cases del món
posades dins d'un perol
la dona es casa quan pot
i l'home casa quan vol
AIJA,P:10

El festeig comporta una relació complexa. Hi intervé l'atracció, els interessos econòmics, com podem veure una mica més avall, i un joc de contradiccions que exigeix un coneixement de la pràctica del festeig per copsar l'autèntic sentit de les accions i els sentiments. Cal el domini de la paraula que pot esdevenir cançó i el del llenguatge no verbal. Un àmbit encara poc estudiat que ens permetria veure els canvis produïts en el món ple de significats de les mirades i les accions.

Cada dia ets més bonica,
i el mirar tens més traïdor,
que el que amb los ulls m'ofereixes,
amb los llavis dius que no.
AIJA, F: 49

2 J. Cid, Imatges del riu en el cançoner. "La Riuada" 4. 1995

Maria que t'he fet jo
que quan em veus tanques la porta
deixes el finestró obert
i el meu cor ja s'aconhorta
AIJA,C: 14

La competència amorosa entre persones i pobles, que ens fa pensar en una defensa de l'endogàmia localista, es manifesta en pràctiques de festeig com el cant o el ball, assajos de l'encant de la relació amorosa que s'expressa en la música de les paraules i la simulació en el ball dels jocs del contacte físic. A la fi les relacions poden esdevenir possessives i ser a la base de conflictes.

La polida Filomena
ne sap fer molt bé lo rondeu
Ella ne balla amb Gaetano
i la Caterina en tindrà cels.
AIJA, P: 2

A Tivissa sempre hi ha hagut
dones de maravilla,
per això vénen los forasters
a emportar-se la pubilla.
AIJA, A: 21

2.2.1- El fracàs: trencament de relacions

L'aventura amorosa té els seus riscos, de vegades no prospera i sorgeix el trencament.

" De Villalba jo me'n anava
a Gandesa a festejar
quan vai comprendre
que la novia m'enganyava
a Bot em vaig casar
AIJA,A:16"

Si estic negra ho fa el pebre
si estic groga ho fa el safrà
si estic blanca la farina
si no em vols deixa'm estar.
Al JA, P: 11

De Villalba jo me'n anava
a Gandesa a festejar
quan vai comprendre
que la novia m'enganyava
a Bot em vaig casar
AIJA,A:16

El fracàs pot venir del desacord d'intencions, com podem veure al romanç *La pastora i el* frare (CCRE, 1.5), o pels obstacles que imposen els pares sovint per motius econòmics, com es manifesta als romanços *(El caçador* CCRE, 1.8), fins i tot a desgrat de la noia *La noia* monja (CCRE, 1.9, 3.16). La tradició aporta proves diverses de la violència: *Quan el festeig fracassava o la noia no l'havia iniciat i donava carabassa, la colla del noi, empastifava la porta o les parets de la casa on vivia amb morca, ressidu d'oliassa, o amb mangra, argila de color roig. A vegades, amb major crueltat, hom penjava a la porta una albarda vella, despulles d'animals grossos en descomposició, ossos de ruc o de mula i menats d'arbustos punxencs, espinosos, i ortigues, tot això acompanyat sovint amb expressions gens delicades i ofensives.* Alanyà (2003:342). D'aquests conflictes i salvatjades populars també en fa relació Moreira (1979:67) i en podem aportar alguna composició.

Carabassa me n'han dat,
tallada amb un ganivet.
Més m'estimo carabassa,
que la filla de Benet
ACF,n.14

I a la serra de Bovera
ha sortit un estel viu.
Si no em doneu a la noia,
mato el ruc amb una astral.
ACF,n.18

2.2.2.- Triomf i alegria

Si s'aconsegueixen superar competències i obstacles, a la fi arriba el premi del festeig. Les lluites donaran pas a l'alegria, aconseguida de vegades amb la col·laboració de la mare de la noia, que com hem assenyalat, acostuma a acompanyar bona part de tot un procés que culminarà en el matrimoni i el reconeixement social de la dona adulta.

Alça l'aleta polleta
o no picaràs pollastret
que la Maria de Pandant
s'ha de casar amb lo masclet.
AIJA,V:26

Lo sol es pon a la serra
la lluneta al sol del riu
la xica que jo festejo
quan la mira ja se'n riu.
AIJA,P:11

La mare de la Roseta
a tothom dóna violes
a mi m'ha donat una Rosa
voltada de castanyoles
AIJA, P:9

El goig, però, té uns terminis que coincideixen amb la fi del fadrinatge i la institucionalització definitiva del festeig.

" ¡Que ximples som!
¡Que ximples som!
Caçen als homens
igual que caçen moixons
Moreira, 1979:325"

Abans de casar-se
totes les fadrines
s'arreglen i anpolven
per anar garrides.
Quan ja han pescat novio
no s'enpolven tant
i s' anpolven menos
quan ja s'han casat,
¡Que ximples som!
¡Que ximples som!
Caçen als homens
igual que caçen moixons
Moreira, 1979:325

3- L'EDAT ADULTA: MATRIMONI I CONFLICTES FAMILIARS

Com assenyala Alanyà (2003:342), arribat el moment la noia havia de demostrar ser la bona mestressa de casa que la societat patriarcal exigia. No només això; havia de conèixer la doctrina cristiana, base per a la seua funció de mare que ha de transmetre i mantenir els valors morals de la família:

Ai, mare, casau-me,
que ja n'és el temps,
que ja em sé el credo
i els deu manaments.

Com indica l'autor de *l'Etnografia de la Terra Alta,* el record d'aquesta composició s'ha perpetuat en el nom del barranc de "Mare casau-me", que fa cap a la Vall Major.

Sobre la distinta funció de la mare i el pare en relació al matrimoni, recordem el romanç *Rossinyol d'Holanda,* que citem a partir de la versió recollida a la Torre de l'Espanyol (CCRE, 1-13):

"Mare de Déu de la Roca,
Sant Cristo de Balaguer,
si voleu que em posa a monja
deixeu-me casar primer.
ACF, n.138"

Tants recados a la mare,
i a mon pare no pas gaires,
que a un pastor m'ha donada
que me'n fa guardar ramada,
i n'he perdut l'esquetllada.

També podem retrobar el tema a *La venjança (Francisca Farrera) (CCRE,* 1-15) en què hi ha el consentiment matern i l'oposició del pare al casament. Aquí, a la fi la noia serà raptada pel pretendent que, en l'assalt, matarà el pare i deixarà a la mare demanant venjança.

En definitiva, la dona mare sovint tindrà una funció remarcable en les relacions: bé donarà bons consells, com podem veure a (Moreira, 1979:176) o bé interferirà negativament:

Ma mare no vol que em casi
ni enguany ni l'any que ve,
com que ja té a mon pare
ja té tot el menester
AIJA,P:10

Entre la mare i la filla
em volien enganyar
n'he tingut més picardia
que canyes no hi ha en un canyar.
AIJA,P:10

En tot moment i malgrat la diversitat d'opcions o obstacles, que poden ser de tipus físic o econòmic, la culminació de la vida de la dona sembla concretar-se en el matrimoni.

Mare de Déu de la Roca,
Sant Cristo de Balaguer,
si voleu que em posa a monja
deixeu-me casar primer.
ACF,n.138

Només se casen les guapes
i les que tenen bon dot
i jo com que sóc pobra i llorda
m'estic al racó del foc.
AIJA,P:12

Tanmateix aquesta vida matrimonial no es presenta gaire esplendorosa.

Les dones quan són casades
tenen quinze dies bons
i llavors de quinze dies
tot són rallampecs i trons.
AIJA,P:12

En tot cas, jove o casada, la dona ha de ser treballadora.

Tota la setmana al mas
i el diumenge sóc vilera
però els dilluns al matí
ja torno a ser masovera.
AI JA, F1 :1

El treball acompanya la vida de la dona fora de la llar i pot condicionar el matrimoni. En podem trobar referències a les cançons de treball aplegades per Moreira, podem recordar (ACF, n.157) o aquests dos altres exemples prou significatius:

Francisqueta de Reparo,
veigues lo que en determines,
que després del vermar
vénen les aulives.
AIJA, F: 50

Em caso amb un mariner
de les Cases d'Alcanar
que a mi sempre m'ha agradat
l'ofici d'anar a pescar.
J.M.Pujals,1991:13

En la vida matrimonial la dona tenia també assignades totes les feines domèstiques.

LA LLIGASSA DE LA NÚVIA

Resulte que eren una parella que s'acabaven de casar. Com estaven recién casats i no havien acabat de decidir algunes coses, hi havie un problema. Este problema va arribar el primer dia, després de casats -en aquell temps sol feien lo viatge de novios lo qui tenia diners-, quan a l'acabar de dinar la dona va dir:

- Qui ha de fregar els plats? Jo no ho penso fer!
- A mi no em miris, jo sóc l'home de la casa i no ho penso fer!. Va dir el marit.

Resulte que els plats no es rentaven i s'anaven amuntegant a la cuina i també s'acabaven. Quan ja no els hi quedave cap més plat net, ni forquilla, ni cullera, ni gots i portaven uns quants dies que cadascú se rentave lo que necessitave, van decidir de fer una cosa:

- Mira, mos posarem los dos al llit, sense dir res, i lo primer que parli, aquell fregarà los plats tots los dies.

Bueno pues!. Anaven passant los dies i la gent del poble se començave a preguntar què ere lo que passave, perquè en la casa no es veie moviment. Lo sinyor alcalde amb tota la comitiva van entrar a la casa, tirant la porta a terra, i els van veure als dos allí agitats sense moure's. Van cridar al metge i també al rector. El metge no els hi va trobar res. Va arribar lo sinyor rector amb los escolans per fer l'extremaunció. Un dels escolans portave la creu i quan va entrar a l'habitació, amb la creu se va emportar la lligassa de la núvia, que estave penjada a un penja-robes i la dona va dir:

- Cuidado! Que t'amportes lo vel!

I des d'aquell moment a la dona li va tocar rentar els plats cada dia. (AIJA, S: 21)

- "Qui ha de fregar els plats? Jo no ho penso fer!
- A mi no em miris, jo sóc l'home de la casa i no ho penso fer!. Va dir el marit. Resulte que els plats no es rentaven i s'anaven amuntegant a la cuina."

Aquesta història, que segurament ens remet a una època que podríem situar al principis del segle XX, en què la divisió tradicional es comença a qüestionar tímidament, sabem que ha sofert variacions i que trobaríem versions més modernes, que amb voluntat de conservar la tradició i ser "políticament correctes" estableixen que a la fi van ser els dos els qui van parlar i que per tant van decidir repartir-se les feines de la casa. Així hauria quedat ben establerta una nova gènesi de la pau i el repartiment de les tasques domèstiques.

A través de les composicions podem anar veient les complicacions del matrimoni

No saps N., lo que has fet:
t'has casat i t'has cagat;
ara sí que podràs dir
que una dona t'ha albardat.
Alanyà 2003: 358

Lo dia que em vai casar,
vai tindre mala fortuna;
tot plegat me van donar,
dot, dona i criatura
ACF, n.46

El desastre inicial es pot anar confirmant amb les infidelitats (ACF, n. 61)

La Maria Montserrat
disfruta amb los homes festejant
sense recordar que a Josep
les banyes li està posant
AIJA,A:8

A la Maria de Fortunata
Dos homes se l'han disputat
Joaquin de Botxa el querido
I el seu home Cisco del Gravat.
AIJA, A: 11

Els triangles i la promiscuïtat, en aquest cas, femenina, es podien integrar i consentir o conduir a la separació:

Al poble hi ha una dona
que a l'amic li diu company
al seu marit lo seu home
i al querido lo meu amant
AIJA,A:16

La senyoreta Roseta Ventura
es va casar amb Vicens el doctorat
després que ell se deixés
a la Maria Cinta del Gravat
Al JA, A: 10

En situacions límits, encara que només hi hagi la sospita, com a *Caterina d'Alió* (CCRE, 1.22), els galantejos acaben amb maltractaments per part del marit i de la sogra.

Un cas especial el constitueixen les actituds de certes dones ja casades. Hem vist com les mares podien ser confidents de les noies o també podem remarcar com poden treballar perquè la filla tinga un bon casament com al romanç *La filadora(CCRE,1.11).* Però la mare també pot ser terriblement egoista i pot arribar a prendre el marit de la filla i dur-la a la mort, recordem *El testament d'Amèlia* (CCRE, 1.20). Sovint la dona, com a sogra i com a vella, esdevé insuportable.

Ojalà caigués un raio
i matés totes les velles
a ma sogra la primera
perquè fa veure les estrelles
AIJA,P:10

Si ma sogra al riu caigués
i jo del riu la traïa,
de tan agraïda que és,
los ulls m'asgarraparía
Moreira, 1979:407

Una atenció especial mereixen les viudes, sovint ridiculitzades en els esquellots, en romanços com *La viudeta* (CCRE, 1.6) o corrandes ben despietades.

Una viuda me plorava
amb llanto i desconsol
per no tenir amb ella
un amic davall el llançol.
AIJA.A: 6

"Ojalà caigués un raio
i matés totes les velles
a ma sogra la primera
perquè fa veure les estrelles"
AIJA,P:10

4- XIQUES I DONES: ALGUNA VIRTUT I MOLTS DEFECTES

L'elogi de l'atractiu femení és una constant en el cançoner. En alguns casos se situa per sobre de l'interès pel diner que també podríem anar resseguint en composicions diverses.

Lo sol ne surt a la roca,
que és l'encant dels mariners.
Més val una xica guapa
que una bossa de diners.
ACF, n.23

En el repertori popular conviuen dos tradicions de la bellesa femenina. La que trobem en les corrandes, més propera al treball i als fruits de la terra, i la dels romanços, connectada amb la lírica culta.

Per morena m'has dixat,
te n'has 'nat a la blancor.
M'alegro de la millora,
que és més morena que jo
ACF, n.26

Recordem que *Agna-Maria,* CCRE, 1.10, més coneguda com *La dama d'Aragó,* és rossa. *Mariagneta,* CCRE, 1.12. narra la història: *d'una minyona molt macalblanca com un serafí.* Un altre exemple de bellesa el trobem al romanç *El Caçador* (La minyona de Mas-Llorenç) CCRE, 1.8.

En les corrandes, les referències a l'abundància del cos es manifesta en mostres ben significatives d'una procacitat explícita que arriba en alguns casos a l'escatologia i es posa en relació amb els òrgans sexuals. Remetem al repertori de Gabriel Janer Manila (1980) *Sexe i cultura a Mallorca: El cançoner.*

Ai Maria Rosa que bona estàs,
tens una figa com un cabàs,
i unes mamelles com a melons.
Ai Maria Rosa toca'm los collons
ACF, n. 54

Sovint, el possible atractiu esdevé un defecte reiteradament criticat a través de la imatge de la dona presumida.

Tu que te'n pensaves ser
la més guapa de la villa,
que quedes com l'auliver
molta mostra i poca auliva
ACF, 74

Tu, de les faldetes roges
que les portes cada dia
guarda-te-les pels domenges
no sigues tan presumida
AIJA, V:34, P:9

Tu que et vistes al revés
i et pentines a la moda,
que dónes carbasses als xics
perquè són de casa pobra
AIJA, P:2

"Ai Maria Rosa que bona estàs,
tens una figa com un cabàs,
i unes mamelles com a melons.
Ai Maria Rosa toca'm los collons.
ACF, n. 54"

Sens dubte les noies més abundosament vituperades pel seu aspecte són les primes i altes. En tenim una mostra i un comentari explícit a ACF, n.75-84, amb referències al conjunt del cançoner tradicional. Els defectes físics vehiculen atacs ben contundents:

Calla si has de callar
morros de papuda
morro tort i lleganyosa
i pigada i mustatxuda
AIJA, P: 12

Jo tinc una vella a casa
que vol minjar fideus
té una berruga a la panxa
com lo campanar de Reus
AIJA,V,n.24

L'atractiu i la lletjor sembla que tenen establerta una geografia marcada per l'enfrontament entre pobles. Així segons els reculls d'Amades i Moreira trobarem xiquetes garbosetes i salades a Xerta i a Tortosa - ens estalviem d'indicar on trobaríem les lletges- i fàcilment podríem localitzar-ne de ben escaients en aquest itinerari saborós:

Per a figues Riba-roja,
per a carxofes Ascó,
pero pa xiquetes boniques
Miquinensa i Faió
ACF, 129

El seguiment d'una geografia amorosa ens pot ajudar a reconèixer alguns dels defectes atribuïts a les dones. Un repàs detallat permetria indicar moltes referències a la brutícia, a la xafarderia, a l'engany o al gust excessiu pel vi. Veiem només algunes mostres:

Les xiques de l'Ametlla
són poques i batxilleres
agafen un canut de canya
i es pixen per les gateres.
AIJA,Ca:13

Les dones del Perelló
diuen que no beuen vi
i per davall dels olivers
se'l beuen en un topí.
AIJA,P:10

Ai mare! Les barques baixen
carregades d'estisores
per a retallar les llengües
de les noies xarradores
ACF, 52

Sa mare prou l'alabave
que en sabie de cosir:
per fer una camisa,
set mesos i un dematí.
ACF, 68

L'atac que volia ser més feridor, fa referència al desig sexual femení, que s'associa a la prostitució.

A l'hort de ca l'Indalècia
hi ha figues tot l'any i més:
l'Angeleta i Doloretes
i Pepita del Francés
ACF, n.50

Bacona més que bacona,
més bacona que les altres
te'n deixes tocar la panxa
per comprâ't unes sabatilles
AIJA, P: 10

"Sa mare prou l'alabave
que en sabie de cosir:
per fer una camisa,
set mesos i un dematí.
ACF, 68"

Per contrast amb les males dones, trobem en els romanços exemples sublims de la fidelitat femenina. La podríem veure a *Maria i Francisco* CCRE, 1.17 o en l'heroïcitat de Capitelis, un dels romanços més documentats a l'Ebre, que connectaria amb el valor de les dones tortosines o de la senyora del castell de Móra, a mig camí entre la llegenda i la història.

Altres casos es situen a un nivell molt més planer amb una maldat femenina que s'aproxima a la niciesa.

Quin dimoni són les dones,
que van enganyar a sant Pere.
Li van fer uns pantalons
amb la bragueta darrere
ACF, 67

Allà dalt de la muntanya
les someres fan sarau
els rucs toquen la guitarra
xiquetes com no hi anau
AIJA, P:6

Tot i aquestes referències, la llista d'homes ximples aplegades en la nostra literatura popular és molt més extensa que la de dones. Tanmateix en trobem alguna de ben divertida, com aquesta protagonitzada per una casera:

LO ROSTIT DE LA CASERA

Una vegada, un capellà havie de tindre forasters a dinar i li va dir a la casera: - Mata un conill. Però no li va dir com ho havia de fer o no se'n va enrecordar, perquè aquella casera era més justa que un nus. I ella va dir: - Què faré ara, què faré?. Agafe lo conill mort, se'n va cap a l'església i es pose en un racó amb lo conill mort, de braços enlaire, perquè lo capellà la veiés.

I quan lo capellà se va tombar i va veuere la dona amb lo conill, va pujar a la trona per fer lo prefaci i es va posar a cantar:

Dona nostra, dona nostra
vós que del conill feu mostra
mig rostit i mig amb suc,
cap i peus a la cassola.
Per Christum, Dominum nostrum. Amén.

La dona, assabentada de la manera com havie de fer lo conill se'n va anar cap a casa a rostî'l. (AIJA,H:21)

En els límits dels virtuts i els defectes, trobaríem les imatges de la santedat i les bruixes i endemoniades i la presència màgica de dones serp, sirenes, dones d'aigua i altres meravelles. Qüestions d'interès per al nostre tema però que depassen els límits que ens han consignat.